

УДК 811.112.2'373.421

А. А. Венгринович,

кандидат філологічних наук, доцент

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)

**СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ТА ЧИСЛО СИНОНІМІВ НІМЕЦЬКОГО ІМЕННИКА
(НА МАТЕРІАЛІ "DUDEN. SINN- UND SACHVERWANDTE WÖRTER.
SYNONYMWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE")**

У статті проведено комплексний аналіз семантичного та стилістичного статусу німецького іменника. За допомогою спеціальних статистичних методів доведено зв'язок кількості синонімів та семантико-стилістичних характеристик німецького іменника. Найбільш значущу величину мають стилістичні класи "емоційно-експресивна діяльність", "високий стиль", "розмовна мова" і "діалект". Найбільш маркованими виявились семантичні класи "часові поняття", "назви організації, установ та угруповань", "назви тварин" та "одициці вимірювання".

Вивчення принципів співвіднесеності знаків із позначуваними ними об'єктами, виявлення обсягу номінативного ресурсу у статусно неоднорідних фрагментах лексику, з'ясування способів і механізмів фокусування позначального зусилля лексичних засобів мови належать до актуальних питань ономазіології та семасіології. Конструктивний внесок до глибшого розуміння ономазіологічних категорій здатні внести спроби сучасного системно-квантитативного вивчення цієї іманентної риси лексику [1; 2].

У попередніх дослідженнях спеціальному аналізу піддавались семантичні та стилістичні характеристики німецького іменника. Встановлено, що кількість синонімів залежить, перш за все, від семантичних характеристик головного значення, але разом з тим виявлено зв'язок і з його стилістичним маркуванням [3; 4]. У зв'язку з цим метою дослідження є комплексний аналіз семантичного та стилістичного статусу іменників німецької мови. Основне завдання – виявити статистично релевантні зв'язки між семантикою, стилістичним маркуванням та кількістю синонімів іменника.

Зі словника синонімів (Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache) [5] виписано всі іменники з поданими до них синонімами, загальною кількістю – 35834 слів. До кожного слова пораховано кількість синонімів, які були виявлені у синонімічному словнику (від 1 до 7 і більше синонімів). Наприклад: **Institut**, Seminar, Anstalt, Ausbildungsstätte, Kaderschmiede, Bildungsstätte, Bildungsanstalt, Studienanstalt, Forschungsanstalt, Forschungsinstitut, Laboratorium, Labor (синонімічна зона "7 і більше синонімів").

Усім іменникам присвоєно певну ознаку: а) семантичний статус (23 семантичні класи) – "абстрактні поняття", "предмети та пристрої", "мова, текст", "часові поняття", "люди та міфологічні істоти" та інші; б) стилістичний статус (7 стилістичних класів) – "немарковано", "високий стиль", "розмовна мова", "діалект", "історично-часова віднесеність" та інші.

Усі іменники класифіковано за вище наведеними ознаками, складено таблиці та проведено статистичну обробку даних. Ці таблиці дають змогу робити висновки тільки щодо розповсюдження того чи іншого стилістичного маркера певного семантичного класу в різних синонімічних зонах. Так, маркер [високий стиль] найчастіше зустрічається в семантичних класах [абстрактні поняття] – 452, [люди та міфологічні істоти] – 399, [предмети та пристрої] – 251, [приміщення, просторові поняття] – 220, [дії, процеси, рухи] – 139. Але оскільки самі частоти семантичних класів неоднакові, наведені дані про частоту вживання маркера [високий стиль] у цих класах не обов'язково свідчить про певний зв'язок між тим чи тим семантичним класом і названим маркером. Виявити такого роду зв'язки можна лише за допомогою критерію χ^2 . Тому відомості таблиць були опрацьовані таким чином, щоб отримати величини χ^2 (аналізу піддавалися частоти, що перевищують число 5). Оскільки ж число спостережень (тобто сумарна кількість частот) у кожному семантичному класі, що був проаналізований, не однакою, ми не можемо робити висновків щодо ступеня відхилення емпіричних частот від теоретично очікуваних за величиною χ^2 . Найважливішим показником у цьому випадку є коефіцієнт Φ [6: 87-93]. Ступінь зв'язку між ознаками зростає з наближенням до + 1, тому ми розбили отримані нами дані на підгрупи в сторону спадання величини Φ .

Значущі величини коефіцієнта Φ виявлені для таких пар семантичних та стилістичних класів:

Величини Φ від 0,6 до 0,5:

1. [емоційно-експресивна віднесеність] + [природньо-фізичні явища, хвороби] – 4 синоніми; $\Phi = 0,6$;
2. [емоційно-експресивна віднесеність] + [матеріали та речовини] – 2 синоніми; $\Phi = 0,55$;

3. [високий стиль] + [часові поняття] – 2 синоніми; $\Phi = 0,54$;
4. [розмовна мова] + [абстрактні поняття] – 2 синоніми; $\Phi = 0,53$;
5. [історично-часова віднесеність] + [форма, структура] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,5$.
Наприклад: *Äon* (вічність), *Stinknase* (нежить), *Bauernleinen* (грубе полотно), *Pimpeligkeit* (надмірна чутливість).

Таким чином, найбільш маркованим виявився стилістичний клас [емоційно-експресивна віднесеність], пов'язаний з невеликою кількістю синонімів.

Величина коефіцієнта спряженості від 0,37 до 0,3:

1. [функціонально-групова віднесеність] + [дії, процеси, рухи] – 3 синоніми; $\Phi = 0,28$;
2. [немарковано] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 2 синоніми; $\Phi = 0,27$;
3. [емоційно-експресивна віднесеність] + [одиниці вимірювання] – 1 синонім; $\Phi = 0,27$;
4. [діалект] + [природньо-фізичні явища, хвороби] – 2 синоніми; $\Phi = 0,26$;
5. [функціонально-групова віднесеність] + [мова, текст] – 2 синоніми; $\Phi = 0,25$;
6. [немарковано] + [часові поняття] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,25$;
7. [діалект] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 1 синонім; $\Phi = 0,25$;
8. [діалект] + [матеріали та речовини] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,25$;
9. [діалект] + [почуття] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,25$;
10. [високий стиль] + [риса характеру, властивості та звички людини] – 3 синоніми; $\Phi = 0,25$;
11. [історично-часова віднесеність] + [люди та міфологічні істоти] – 3 синоніми; $\Phi = 0,24$;
12. [функціонально-групова віднесеність] + [люди та міфологічні істоти] – 5 синонімів; $\Phi = 0,24$;
13. [розмовна мова] + [якість предмету] – 1 синонім; $\Phi = 0,24$;
14. [функціонально-групова віднесеність] + [абстрактні поняття] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,24$;
15. [функціонально-групова віднесеність] + [форма, структура] – 2 синоніми; $\Phi = 0,23$;
16. [функціонально-групова віднесеність] + [одиниці вимірювання] – 1 синонім; $\Phi = 0,23$;
17. [немарковано] + [часові поняття] – 3 синоніми; $\Phi = 0,22$;
18. [розмовна мова] + [люди та міфологічні істоти] – 2 синоніми; $\Phi = 0,22$;
19. [розмовна мова] + [часові поняття] – 1 синонім; $\Phi = 0,2$;
20. [немарковано] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 6 синонімів; $\Phi = 0,2$;
21. [немарковано] + [положення, стан, становище] – 3 синоніми; $\Phi = 0,2$;
22. [розмовна мова] + [положення, стан, становище] – 1 синонім; $\Phi = 0,2$;
23. [емоційно-експресивна віднесеність] + [риса характеру, властивості та звички людини] – 2 синоніми; $\Phi = 0,2$;

Наприклад: *Sekunde* (секунда), *Leichtfuss* (легковажна людина), *Schwangerschaft* (вагітність), *Type* (людина).

Звідси видно, що найбільшу маркованість виявили стилістичний клас [функціонально-групова віднесеність], пов'язаний з невеликою кількістю синонімів, та клас [діалект].

Величина коефіцієнта спряженості Φ – менше 0,2:

1. [функціонально-групова віднесеність] + [абстрактні поняття] – 5 синонімів; $\Phi = 0,19$;
2. [високий стиль] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 1 синонім; $\Phi = 0,19$;
3. [емоційно-експресивна діяльність] + [дії, процеси, рухи] – 4 синоніми; $\Phi = 0,18$;
4. [немарковано] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 5 синонімів; $\Phi = 0,18$;
5. [функціонально-групова віднесеність] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 1 синонім; $\Phi = 0,18$;
6. [немарковано] + [одяг] – 2 синоніми; $\Phi = 0,18$;
7. [емоційно-експресивна віднесеність] + [форма, структура] – 1 синонім; $\Phi = 0,17$;
8. [функціонально-групова віднесеність] + [назви рослин] – 1 синонім; $\Phi = 0,17$;
9. [діалект] + [природньо-фізичні явища, хвороби] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,17$;
10. [немарковано] + [якість предмету] – 2 синоніми; $\Phi = 0,17$;
11. [високий стиль] + [абстрактні поняття] – 1 синонім; $\Phi = 0,16$;
12. [історично-часова віднесеність] + [назви організацій, установ та угруповань] – 1 синонім; $\Phi = 0,16$;
13. [немарковано] + [часові поняття] – 5 синонімів; $\Phi = 0,16$;
14. [розмовна мова] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 2 синоніми; $\Phi = 0,16$;
15. [історично-часова віднесеність] + [одяг] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,16$;
16. [високий стиль] + [почуття] – 1 синонім; $\Phi = 0,16$;
17. [немарковано] + [одиниці вимірювання] – 3 синоніми; $\Phi = 0,156$;
18. [високий стиль] + [мова, текст] – 5 синонімів; $\Phi = 0,15$;
19. [немарковано] + [форма, структура] – 5 синонімів; $\Phi = 0,15$;

20. [немарковано] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 4 синоніми; $\Phi = 0,15$;
21. [діалект] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 2 синоніми; $\Phi = 0,15$;
22. [немарковано] + [положення, стан, становище] – 4 синоніми; $\Phi = 0,15$;
23. [високий стиль] + [люди та міфологічні істоти] – 3 синоніми; $\Phi = 0,15$;
24. [немарковано] + [почуття] – 4 синоніми; $\Phi = 0,15$;
25. [розмовна мова] + [почуття] – 1 синонім; $\Phi = 0,15$;
26. [емоційно-експресивна віднесеність] + [почуття] – 2 синоніми; $\Phi = 0,15$;
27. [високий стиль] + [абстрактні поняття] – 4 синоніми; $\Phi = 0,14$;
28. [діалект] + [абстрактні поняття] – 1 синонім; $\Phi = 0,14$;
29. [функціонально-групова віднесеність] + [приміщення, просторові поняття] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,14$;
30. [діалект] + [положення, стан, становище] – 1 синонім; $\Phi = 0,14$;
31. [функціонально-групова віднесеність] + [положення, стан, становище] – 1 синонім; $\Phi = 0,14$;
32. [немарковано] + [одиниці вимірювання] – 2 синоніми; $\Phi = 0,14$;
33. [діалект] + [риса характеру, властивості та звички людини] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,14$;
34. [функціонально-групова віднесеність] + [люди та міфологічні істоти] – 7 і більше синонімів; $\Phi = 0,14$;
35. [емоційно-експресивна віднесеність] + [абстрактні поняття] – 1 синонім; $\Phi = 0,13$;
36. [емоційно-експресивна віднесеність] + [предмети та пристрої] – 1 синонім; $\Phi = 0,13$;
37. [немарковано] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 3 синоніми; $\Phi = 0,13$;
38. [історично-часова віднесеність] + [органи та частини тіла у людей і тварин] – 1 синонім; $\Phi = 0,13$;
39. [немарковано] + [назви рослин] – 3 синоніми; $\Phi = 0,13$;
40. [немарковано] + [люди та міфологічні істоти] – 1 синонім; $\Phi = 0,13$;
41. [емоційно-експресивна діяльність] + [люди та міфологічні істоти] – 3 синоніми; $\Phi = 0,13$;
42. [діалект] + [люди та міфологічні істоти] – 2 синоніми; $\Phi = 0,13$;
43. [немарковано] + [природньо-фізичні явища, хвороби] – 3 синоніми; $\Phi = 0,13$;

Наприклад: *Rhombus* (ромб), *Zeigefinger* (вказівний палець), *Lichtjahr* (світловий рік), *Glotze* (телевізор).

На основі одержаних відомостей можна стверджувати, що найбільш маркованими виявились: стилістичний клас [емоційно-експресивна діяльність] з низьким ступенем синонімічності; [високий стиль] та [діалект], які показали зв'язки як частотним підкласом 1, 2 синоніми, так і 7 і більше.

Підводячи підсумки проведеного статистичного експерименту слід зазначити, що найбільш значущу величину мають стилістичні класи [емоційно-експресивна діяльність], [високий стиль], [розмовна мова] і [діалект].

Найбільш маркованими виявились такі семантичні класи:

- [часові поняття] – середній коефіцієнт Φ для маркованих іменників становить тут $0,292 (0,54 + 0,2 + 0,12 + 0,31 = 1,17; 1,17 : 4 = 0,292)$;
- [назви організацій, установ та угруповань] – $\Phi = 0,2654$;
- [назви тварин] – $\Phi = 0,26$;
- [одиниці вимірювання] – $\Phi = 0,25$;
- [якість предмету] – $\Phi = 0,24$;
- [назви рослин] – $\Phi = 0,235$;
- [форма, структура] – $\Phi = 0,222$.

На жаль, ми не можемо зіставити отримані нами результати з даними інших дослідників, оскільки аналогічного аналізу ще не здійснено ні у вітчизняному, ані в зарубіжному мовознавстві. У подальшому доцільно було б провести подібні дослідження на матеріалі інших словників та порівняти отримані результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
2. Левицкий В. В. Опыт использования количественных методов на кафедре германского, общего и сравнительного языкознания Черновицкого университета / В. В. Левицкий // Проблемы количественной лингвистики : сб. науч. прац. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 111–133.
3. Венгринович А. А. Залежність між семантикою іменника і кількістю синонімів у німецькій мові / А. А. Венгринович // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 168. – С. 23–31.
4. Венгринович А. А. Залежність між стилістичним статусом іменника і кількістю синонімів у німецькій мові / А. А. Венгринович // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 188–189. – С. 188–196.

5. Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Herausgegeben und bearbeitet von Wolfgang Müller. –Dudenverlag. – Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich, 1997. – 858 s.
6. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы : "Рута", 2004. – 190 с.

Матеріал надійшов до редакції 15.09. 2010 р.

Венгринович А. А. Семантико-стилистические характеристики и количество синонимов немецкого существительного (на материале "Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache").

В статье совершен комплексный анализ семантического и стилистического статуса немецкого существительного. С помощью специальных статистических методов доказана связь количества синонимов и семантико-стилистических характеристик существительного в немецком языке.

Наиболее значимую величину имеют стилистические классы "эмоционально-экспрессивная деятельность", "высокий стиль", "разговорная речь" и "диалект". Наиболее маркированными оказались семантические классы "временные понятия", "названия организаций, учреждений и группировок", "названия животных" и "единицы измерения".

Venhrynovych A. A. Semantic-Stylistic Characteristics and the Quantity of German Noun Synonyms (on the basis of "Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache").

In the article it has been conducted a comprehensive analysis of the semantic and stylistic status of the German noun. By means of special statistic methods it has been proved the relation of the noun quantity and semantic-stylistic characteristics of the German noun. The stylistic classes "emotional-expressive activity", "elevated style", "spoken language" and "dialect" have the most significant magnitude. The semantic classes "concept of time", "names of organizations, institutions and groups", "names of animals" and "measurement units" turned out to be the most frequently labeled.